

Επαναφορά της Ηθικής στην Οικονομική Επιστήμη

από τον Πέτρο Οικονόμου (*)

Η χρηματοπιστωτική κρίση επανέφερε με μεγαλύτερη δριμύτητα τις σχετικές με το δόγμα της «ελεύθερης αγοράς» επιφυλάξεις. Τα τεράστια προβλήματα που δημιούργησε η υστέρηση ή/και ανυπαρξία των εποπτικών μηχανισμών, οι παντός φύσεως ασυμμετρίες και εν τέλει η παντελής αδυναμία αυτορρύθμισης (self-regulation) του συστήματος της ελεύθερης αγοράς, καθιστά την ανάδειξη της σημασίας των αξιών και των αρχών επιτακτικότερη παρά ποτέ. **Είναι αρκετά παράδοξο το γεγονός ότι η σύγχρονη οικονομική επιστήμη εξελίχθηκε χαρακτηρίζοντας τα ανθρώπινα κίνητρα χρησιμοποιώντας στενότατα κριτήρια και διαστρεβλώνοντας τις θεωρίες του πατέρα της, Άνταμ Σμιθ.** Τα σημερινά οικονομικά του νεοφιλελευθερισμού ανάγουν τον άνθρωπο σε ένα ον που σκέφτεται με οικονομικά και μόνο κριτήρια (Homo Economicus). Δηλαδή, ο άνθρωπος είναι ένα ον της αγοράς και τίποτε άλλο. Δεν έχει συναισθήματα, δρα πάντα με τη λογική και όχι την καρδιά, δεν έχει εσωτερικές συνειδησιακές δεσμεύσεις. Είναι τέλεια πληροφορημένος, θεωρεί πως το περισσότερο είναι πάντοτε προτιμότερο από το λιγότερο, κάνει πάντα τις βέλτιστες επιλογές (μηχανιστική προσέγγιση). **Μεθοδολογικά, πρόκειται για μια αυθαίρετη απλούστευση της πραγματικά πολυσχιδούς και περίπλοκης ανθρώπινης προσωπικότητας.** Εντυπωσιακότερο γεγονός αποτελεί η θεώρηση της ηθικής όχι μόνο ως ξένης προς την οικονομία αλλά και ως ανταγωνιστικής προς αυτήν. Πως είναι δυνατόν η οικονομική επιστήμη να προάγει την κοινωνική ευημερία (social welfare) κατά αυτόν τον τρόπο;

Η οικονομική επιστήμη γεννήθηκε και αναπτύχθηκε στους κόλπους της Φιλοσοφίας. Για το λόγο αυτό χαρακτηρίζεται ως κοινωνική επιστήμη. Από τα «Ηθικά Νικομάχεια» του Αριστοτέλη, όπου συσχετίζεται το αντικείμενο των οικονομικών με τους ανθρώπινους στόχους, φτάσαμε στον «Πλούτο των Εθνών» του Άνταμ Σμιθ (1776), όπου τεκμηριώνεται η επίτευξη της μεγιστοποίησης του κοινωνικού οφέλους μέσω της επιδίωξης του ατομικού συμφέροντος (αόρατο χέρι-invisible hand). Ο τελευταίος, θεωρείται ως θεμελιωτής της φιλελεύθερης προσέγγισης της οικονομικής επιστήμης. **Ο Α. Σμιθ αντιλήφθηκε ότι πολλές πράξεις μας οδηγούνται από το ίδιο συμφέρον και ότι μερικές από αυτές έχουν καλά αποτελέσματα.** «Δεν περιμένουμε το γεύμα μας από την καλοσύνη του χασάπη, του ζυθοποιού ή του φούρναρη, αλλά από τη μέριμνά τους για το συμφέρον τους. Δεν απευθυνόμαστε στην ανθρωπιά τους αλλά στην αγάπη τους για τον εαυτό τους και δεν τους μιλάμε ποτέ για τις ανάγκες μας αλλά για το όφελός τους». **Όμως, το γεγονός ότι οι**

αμοιβαία επωφελείς συναλλαγές είναι κάτι το συνηθισμένο δεν σημαίνει ότι το εγωιστικό κίνητρο δύναται να οδηγήσει από μόνο του στη μεγιστοποίηση του κοινωνικού οφέλους (social utility). Κατά τον Α. Σμιθ, η συμπόνια, η σύνεση, η αυτοκυριαρχία, η ανθρωπιά αποτελούν μερικές από τις σημαντικότερες αρετές που προάγουν την κοινωνική ευημερία. Μην ξεχνάμε πως ήταν καθηγητής της Ηθικής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης. Στην εποχή του, τα οικονομικά εθεωρούντο ως κλάδος της ηθικής.

Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι η συμπόνια, η σύνεση και η αυτοκυριαρχία, τις οποίες υποστήριζε με τόση θέρμη ο Α. Σμιθ, αγνοήθηκαν τόσο προκλητικά από τους ένθερμους υποστηρικτές της θεωρίας του περί ατομικού συμφέροντος. Ο Α. Σμιθ σε κανένα από τα κείμενά του δεν απέδωσε έναν ανώτερο ρόλο στην επιδίωξη του ιδίου συμφέροντος. Παρόλα αυτά, η προσέγγιση της οικονομικής επιστήμης μετέβη από την «ηθική» στην «μηχανιστική» αντίληψη των πραγμάτων. Έτσι, η βαρύτητα της ηθικής προσέγγισης εξασθένησε με την πάροδο του χρόνου και έδωσε τη θέση της στην μεθοδολογία των «θετικών οικονομικών». Η εν λόγω μεθοδολογία παρέβλεψε την κανονιστική ανάλυση στα οικονομικά και αγνόησε τις πολύπλοκες και ποικίλες ηθικές θεωρήσεις που επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Στην πραγματικότητα, ο περιορισμός της ευρείας αντίληψης του Σμιθ για τα ανθρώπινα όντα από τα σύγχρονα οικονομικά μπορεί να θεωρηθεί ως μια από τις σημαντικότερες ατέλειες της σύγχρονης οικονομικής θεωρίας, μιας και δεν έχουμε να κάνουμε με μηχανές αλλά με ανθρώπινα όντα.

Κορωνίδα της θεωρίας της φιλελεύθερης αγοράς αποτελεί το δόγμα ότι το άτομο, μέσω της μεγιστοποίησης του ιδίου συμφέροντός του, οδηγεί στην μεγιστοποίηση του γενικού καλού. Η επιτυχία μερικών οικονομιών της αγοράς όπως της Ιαπωνίας θεωρείται από μερικούς ως απόδειξη της θεωρίας αυτής. Όμως, **στην περίπτωση της Ιαπωνίας, υπάρχουν σημαντικές εμπειρικές αποδείξεις ότι η συστηματική απόκλιση από την ιδιοτελή συμπεριφορά σε μια συμπεριφορά που βασίζεται στο καθήκον απέναντι στην κοινωνία, διαδραμάτισε ουσιαστικό ρόλο στην εκβιομηχάνιση και ανάπτυξή της.** Η επονομαζόμενη «κομφουκιανή συνταγή για την βιομηχανική επιτυχία» προάγει την ανιδιοτέλεια μέσω ενός συστήματος κανόνων, τα αποτελέσματα του οποίου δεν είναι ορατά μόνο στα οικονομικά αλλά και στα κοινωνικά ζητήματα. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε τις απόψεις του νεοεκλεγέντος πρωθυπουργού της χώρας, Γιουκίο Χατογιάμα. Με συνθήματα εναντίον της «υπό αμερικανική ηγεμονία παγκοσμιοποίησης» και του «ανεξέλεγκτου φονταμενταλισμού της αγοράς», ο πρωθυπουργός της θεωρεί πως η χώρα του πρέπει να δώσει τέλος στα προαναφερθέντα δεινά. «Ο χρηματοοικονομικός καπιταλισμός στερείται ήθους και αυτοσυγκράτησης. Η οικονομική τάξη σε οποιαδήποτε χώρα χτίζεται με την πάροδο του χρόνου και αντικατοπτρίζει την επιρροή των παραδόσεων, συνηθειών και εθνικών τρόπων ζωής. Σε όρους θεωρίας της αγοράς, οι άνθρωποι είναι απλώς δαπάνες

προσωπικού. Όμως, στον αληθινό κόσμο, στηρίζουν τον ιστό της τοπικής κοινότητας και αποτελούν την ενσάρκωση του τρόπου ζωής, των παραδόσεων και της κουλτούρας της. Ευθύνη μας ως πολιτικών είναι να στρέψουμε ξανά την προσοχή στις μη οικονομικές αξίες που παραμερίστηκαν από την επέλαση της παγκοσμιοποίησης. Πρέπει να επεξεργαστούμε πολιτικές αναδημιουργίας των θεσμών που φέρνουν κοντά τους ανθρώπους, φροντίζουν το περιβάλλον, αποκαθιστούν τα συστήματα πρόνοιας και περίθαλψης, παρέχουν καλύτερη εκπαίδευση και ανατροφή στα παιδιά και εξαλείφουν την ανακατανομή του πλούτου. Δεν πρέπει να ξεχνάμε την ταυτότητά μας ως έθνους που βρίσκεται στην Ασία».

Μήπως το παράδειγμα του πρωθυπουργού της Ιαπωνίας θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη από τους ασκούντες την εξουσία και στη χώρα μας;

Strategy for Growth

Πέτρος Οικονόμου, MSc, BSc, BA

Οικονομολόγος, Σύμβουλος Επιχειρηματικής Ανάπτυξης

Strategy for Growth (S4G)

www.s4g.gr

p.economou@s4g.gr

7/9/2009